

A jogi helyzetek* SZÁSZY-SCHWARZ GUSZTÁV**

Áttekintés

minden konkrét jogtételben két fél van érdekelve: az egyik, kinek *javára*, a másik, kinek *terhére* a jogtétel szól. Minden jogtétel nyomán tehát a két érdekelt fél részén kétféle *helyzet* áll elő, melyek egymással ellentétesek: amennyire javára szól *A*-nak az egyik (aktív helyzet), annyira terhére szól *B*-nek a másik (passzív helyzet). A viszonyt, mely ez összefüggő két helyzetnél fogva *A* és *B* között fennáll: *jogviszonynak* mondjuk; a kétféle (aktív és passzív) helyzet a jogviszonynak csak egyik-másik *oldala*. A jogi helyzetek a jogtételek tartalma szerint különbözők. Még pedig:

[A] Annak a félnek részén, akinek *javára* szól a jogtétel (nevezzük *A*-nak), a következő (aktív) helyzetek állhatnak elő:

1. *A tárgyi védettség helyzete*: A jogszabály *A* érdekében valamit parancsol vagy tilt olyképen, hogy a parancs, vagy tilalom megszegésének jogi következménye az *A* akaratától független. Példák: A jog megparancsolja a szülőknek, hogy gyermeküket a himlő ellen beoltsák; e parancs megszegése esetében a szülő büntetésnek teszi ki magát és a következmény beáll, tekintet nélkül arra, hogy a gyermek képviselője ezt kívánja-e vagy sem. Hasonlóan: az állatkínzási tilalmak által az állatok bizonyos irányban védve vannak és e tilalmak megszegésének hatásai (pénzbírságok stb.) beállanak anélkül, hogy azt a kínzott állat valamely képviselője követelné. Pusztán tárgyi védettség helyzete forog fenn minden *lex imperfecta* esetében is: a parancs fennáll anélkül, hogy megszegése esetén a védett félnek a parancsszegés következményére valami befolyása lenne. Ilyen pl. a tiszta *obligatio naturalis* (azaz: sem kereset, sem kifogás által nem védett kötelelem) alapján „jogosított” fél helyzete a naturaliter kötelezettekkel szemben.

* Szászy-Schwarz Gusztáv: *Parerga. Vegyes jogi dolgozatok*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat, Budapest, 1912, 389–412. old.

** Szászy-Schwarz Gusztáv (1858–1920) a magyar romanisztika és civilisztika kiemelkedő alakja, a „magyar Ihering”. 1884-től ügyvédként dolgozott, 1885-ben a budapesti tudományegyetemen a római jog magántanára, majd 1892-ben rendkívüli tanára, végül 1894-ben rendes tanára lett. 1900–1902 között a kereskedelmi és váltójog előadója volt. 1911-ben tudományos munkássága elismeréseként nemesi rangot kapott, ekkortól használta a Schwarz helyett a Szászy-Schwarz nevet. 1918-ban a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává választotta.

2. *A jogosultság (ú. n. alanyi jog) helyzete:* A jogszabály *A* érdekében parancsol vagy tilt valamit, de olyképen, hogy a szabályszegés következményei csak akkor és annyiban állanak be, ha és amennyiben azt *A* kívánja. Példák: Az a parancs, mely mindenkit eltilt attól, hogy az én dolgomat ne bántsa (tulajdoni parancs), az én érdekemben van kibocsátva. E parancs megszegésének magánjogi következménye: hogy a szabálysértő a tőlem elvett dolgot visszaadni, kártérítést fizetni stb. köteles. De e következmény csak az esetre áll be, ha én ezt így követelem. Hasonlóan vagyunk minden más ú. n. alanyi jog esetében: aki a szerződésben vállalt kötelezettségét önként nem teljesíti, azt az állam utólagos teljesítésre vagy kártérítésre csak az esetre kényszeríti, ha én ezt így kívánom; aki a nekem járó örökségbe behelyezkedik, azt onnan az állam csak az esetre mozdítja ki, ha én azt követelem stb. Minthogy a jogparancs hatalma főleg a szankcióban rejlik és a szankció be vagy be nem állása ez esetekben az én kezembe van adva: ezt az én érdekemben előállott jogi helyzetet, amelyet ilyképen az én akaratom dominál, per eminentiam az „én jogomnak”, az „én alanyi (szubjektív) jogomnak” nevezik.

3. *A hatalmasság helyzete:* A jogszabály *A* bizonyos magatartásától *teszi függővé*, hogy valamely jogparancs beálljon vagy megszűnjék. *A*-nak tehát *hatalmában áll*, hogy magatartása által a joghatást életre költse. Példák: Ha valaki *A*-nak szerződési ajánlatot tesz: *A*-nak hatalmában van, hogy pusztán „elfogadom” kijelentése által a szerződési parancsot létrehozza. Ha *A*-ra valamely örökség reászállt: hatalmában van, hogy pusztán elfogadó kijelentése által a hagyatéki jogokat megszerezze. A bérlőnek bizonyos körülmények között hatalmában van, hogy egy oldalú kijelentése által a szerződési viszonyt megszüntesse (felmondás, visszavonás, visszalépés hatalma). Mindenkinek hatalmában van, hogy uratlan dolog okkupációja által tulajdoni parancsokat hívjon életbe a maga javára. Mindenkinek hatalmában van, hogy deliktum elkövetése által büntető vagy kártérítő parancsokat hívjon életbe maga ellen.

4. *A szabadosság helyzete:* A jogrend valamely érdekemet nem úgy védi, hogy javamra valakinek valamit parancsol, hanem úgy, hogy bizonyos különben fennálló parancs vagy tilalom alól engem ideig-óráig vagy végképen felment, azaz azt reám nézve megszünteti. Ezáltal az én szabadságom köre tágul: szabadságot nyerek arra, hogy bizonyos – különben tilos – magamtartása által magam elégitsem ki bizonyos érdekemet. Példák: A jog megengedi, hogy bizonyos veszélyes helyzetben az *önvédelem* vagy *önsegély* eszközeivel éljek, azaz: tegyek olyat, ami máskülönben tilos. A jog megengedi, hogy bizonyos esetekben *retencióval* éljek, azaz ne teljesítsek olyat, amit máskülönben teljesítenem kellene.

5. *A várományosság helyzete:* Mindaddig, míg a tényállás, amelyhez a jogszabály az 1–4-ben körülírt helyzetek valamelyikének beálltát fűzi, teljesen meg nem valósult, az, kinek javára e helyzetek szolgálnának, csak reménnyel bír rájuk, de e remény annál nagyobb, minél nagyobb része valósult már meg a jogszabályban körülírt tényállásnak. Az ilyen jogi váromány helyzete is bizonyos valószínűségi értékkel bír és ezért a várományos helyzetével nemcsak a tényleges élet, hanem néha a jogi rendezés is számol. Példák: A szükségörökösnek az örökhagyó életében még nincsen joga az ő jövőendő hagyatékára, de ő várományos: már most bizonyos, hogy neki az esetre, ha az örökhagyót túl fogja élni, örökjoga lesz utána. Ha-

sonlóan várományos az utóörökös az előörökössel szemben; a hitbizományi várományos a jelen hitbizományossal szemben stb.

Pongyola nyelvhasználatban a fent elősorolt mind az öt helyzetben azt szokták mondani, hogy a védettnek „joga” van. Így beszélünk arról, hogy a gyermeknek joga van arra, hogy a himlő ellen beoltsák, a hitelezőnek joga van a fizetésre a bérlőnek joga van a felmondásra, a megtámadottnak joga van az önvédelemre és a hitbizományi várományosnak joga van a hitbizományra. Ám ez a szóhasználat nem ismeri fel az öt helyzet közt fennálló fontos különbségeket. Mi a következőkben csak a fent 2. alatt körülírt helyzetet fogjuk a védett (alanyi) „jogának” nevezni.

Midőn a fent körülírt jogi helyzeteket a jogszabály „hatásainak” nevezzük, kettőt nem szabad felejtenuk:

1. Valamint az, amit jogszabálynak vagy jogparancsnak nevezünk, nem rajtunk kívül létező realitás, hanem csak bizonyos emberek belsejében végbemenő érzésközetek absztrakciója: úgy a jogi „helyzet” sem rajtunk kívül térben létező valami, hanem lélekállapotok absztrakciója. Akinek valami „joga” van, annak nincs térben létező valamije; valósággal csak az van, hogy bizonyos emberektől bizonyos magatartást várunk, melynek bekövetkezése neki előnyös: ez a tényállás az, amelyet az érdekelt szempontból tekintve, az ő bizonyos jogi „helyzetének” (alanyi jogának) nevezünk.

2. Midőn a jogi helyzetet a jogparancs „hatásának”, a jogparancsot pedig a jogi helyzet „okának” nevezzük, voltaképen nem egészen pontosan beszélünk. Mert jogparancs és jogi helyzet valóságban nem annyira az okozatosság viszonyában állanak egymáshoz, mint inkább ugyanazt az egy tényt jelölik mindkettő, csak-hogy két különböző oldalról tekintve. Pl. nekem „tulajdonjogom van”: ez nem mond mást, mint: bizonyos javamra szóló jogparancs áll fenn - az utóbbi kifejezés a jogparancs pusztá létezését, az előbbi pedig annak szubjektív viszonyítását hangsúlyozza. A viszony a két tétel között olyan, mintha, azt mondom: „számomra ruha készült” és „nekem ruhám van” - az utóbbi tény nem *következménye* az előbbinek, hanem a két tétel ugyanazt az egy tényt jelenti, az első objektív, a második szubjektív kifejezésben. Ezért meddő vita, vajon a tárgyi jogból folyik-e az alanyi jog, vagy megfordítva? Az előbbit állítja pl. Windscheid Pand. §. 37., az utóbbit Dernburg Pand. §. 39. és Bekker Pand. 1. §. 18. c. Valójában a két fogalom nem az okozatosság, hanem a korrelativitás viszonyában áll egymáshoz. De az a felfogás, hogy a jogparancs az, mely az én jogi helyzetemet „teremti” és hogy ezért a jogparancs az én jogi helyzetemnek az „oka”: igen szemléltető kifejezés és ezért az előadás könnyebbsége végett e helyütt is megtartjuk.

[B] Eddig a jogparancs hatását a *védett* szempontjából néztük. De világos, hogy a fent körülírt ötféle jogi helyzetnek megfelelő valami ismétlődik adnak részén is, akihez a jogparancs intézve van: nevezzük e felet *B*-nek. Jelesül:

1. A tárgyi védettség helyzetének a *B* részén a *tárgyi kötöttség* helyzete felel meg: a kötött fél közvetlenül a jogrend (az állam) irányában van kötelezve; az ő helyzete nem függ a védett akaratától, az ő kötöttségének keletkezésébe, tartalmába, megszűnésébe, megszegésének következményeibe a védettnek beleszólása nincsen.

2. A jogosultság helyzetének a *B* részén a *kötelesség* helyzete felel meg: a kötelezett fél kötelezettségét a jogosult egészben vagy részben megszüntetheti (elengedheti), tartalmát módosíthatja, megszegése következményeiről rendelkezhetik.

3. A hatalmasság helyzetének a *B* részén az *alávetettség* helyzete felel meg: *B* ki van téve a másik fél önkényének annyiban, amennyiben ez amannak személyében új jogi helyzetet teremthet, a fennállót megváltoztathatja vagy megszüntetheti.

4. A szabadosság helyzetének *B* részén a *védtelesség* helyzete felel meg: *B* védtelen *A*-nak oly magatartásával szemben, amely ellenében enélkül jogi védelemben részesülne.

5. A várományosság helyzetének a *B* részén a *passzív várományosság* helyzete felel meg: ugyanabban a mértékben amint a kedvezett fél *javára* szóló valamely jogi helyzet a maga kialakulásához közeledik, közeledik a maga kialakulásához a terhelt fél *terhére* szóló jogi helyzet is.

A terhelt fél ez öt helyzetének jogi jelentősége ugyanolyan, mint a kedvezett fél megfelelő öt helyzetéé: hiszen a kétféle helyzet ugyanazt a tényállást jelenti, csak kétféle oldalról tekintve. Szokás dolga, hogy a jogszabályok hatásait elsősorban a kedvezett szempontjából tekintjük és ehhez képest mindig pl. tulajdoni, szerződési, öröklési „jogról” beszélünk, holott ugyanerről lehetne beszélni a tulajdoni, szerződési, öröklési stb. „kötelesség” címén is. Valójában a mi egész „jogtudományunk” ép oly mértékben egyszersmind „kötelességtudomány” is. Az a szokás, amely szerint minden jogi jelenségben elsősorban a „jog” és a „jogosult” oldalát nézzük, ép oly egyoldalú, mint egynémely újabb írónak (pl. Pfersche, Duncker) az az egyoldalú állítása, hogy jogok nincsenek is, csak kötelességek. Csak ha mindkét oldalról tekintjük a jog parancsát, ismerhetjük fel az ő teljes hatását.

I. A tárgyi védettség

A tárgyi védettség helyzete abban áll, hogy: fennáll valamely parancs vagy tilalom, mely valamely érdek *javára* szól; az az érdek az, amelynek *javára* a parancs vagy tilalom keletkezése által a *tárgyi védettség helyzete* előáll.

A cél, amelyből a jogrend a maga parancsait vagy tilalmait kibocsátja, mindig valamely érdek támogatása, gyámolítása, kielégítése. Miben áll az az érdek, melyet a jogrend ily védelemben részesít? Ez tételes kérdés, melyre az egyes népek jogrendjei más-más időben más-másképpen felelnek. Azt az érdeket vagy érdekkört, mely az egész jogrendet életre hívja és életben tartja, uralja annak minden egyes parancsa vagy tilalma is. Theokratikus államban az istenség érdeke az, melyet az egész jogrend és annak minden egyes szabálya szolgál. Autokratikus államban az uralkodó személyes érdeke a mértékadó. Modern államban a közjó szolgálatában áll a jogrend. Ezért a modern állam jogszabályai az egyesek magánérdekeit is csak azért és annyiban védik, amiért és amennyiben e magánérdek védelme által a közjó is előmozdítatik. A köz- és a magánérdek e kombinációját pedig háromféle módon részesítheti védelmében:

1. Lehet, hogy beéri a pusztán parancs kibocsátásával, anélkül, hogy a parancs követését bármi szankcióval biztosítaná (*lex imperfecta*).

2. Lehet, hogy a parancs megszegése esetére a közhatalomnak (valamely hatóságnak) kötelességévé teszi, hogy a parancssértést megtorolja.

3. Lehet, hogy a parancs sértése esetére a megtorlást a sértett magánérdek külön képviselőjének akaratától teszi függővé. A megtorlás e módja esetleg a 2. alatt körülírt móddal *együtt* (mindkét mód egymás mellett, konkurrálólág) is lehet előírva. Pl. a gyámoltnak követelési joga van a gyám ellen arra, hogy kötelességét teljesítse; de a hatóság afölött, hogy ez megtörténjék, hivatalból is őrködik.

A 3. alatti esetről alant II. alatt szólunk. A jelen helyen csak az 1. és 2. alatti esetekkel kell foglalkoznunk.

I. Szankció nélküli tárgyi védettség

E helyzet legismeretesebb példája az ú. n. obligatio naturalis esete: *A* érdekében *B*-nek valami szolgáltatás van megparancsolva, de parancsszegés esetére *B*-t joghátrány nem sújtja. Ha *B* a maga kötelezettségének eleget nem tesz, „jogellenesen” jár el. Képzeltető, hogy valamint itt *relatív* (t. i. *B*-hez intézett) parancsot bocsát ki a jog szankció nélkül, úgy *abszolút* (t. i. mindenkihez intézett) tilalmat is bocsáthatna ki az *A* érdekében szankció nélkül, pl. hogy senkinek a más leveleit elolvasnia nem szabad, de ha mégis teszi: jogi szankció nincs. Ez *abszolút* tárgyi védettséget teremtene, szemben az obligatio naturalissal, mely *relatív* tárgyi védettséget jelent.

II. Közjogi szankcióval ellátott tárgyi védettség

Az *A* javára kibocsátott parancs megszegése esetére megtorló szankció van ugyan felállítva, de e szankció *A* megkérdezése nélkül „ipso jure” (szükségképen, hivatalból) áll be. Példák: Az egyesek javát szolgáló összes közigazgatási, jogi (pl. iskolaügyi, egészségügyi stb.) szabályok. Oka ez alakulatnak: hogy e parancsok, noha in concreto az egyes magánosok javára szolgálnak, elsősorban a *köz érdekében* vannak felállítva. Az egyes e szabályok által *védve* van ugyan, de „*jogosítva*” a „*köz*” van. Példa: már a régiebb római jog szerint tiltva volt, hogy a rabszolga ura vele embertelenül bánjon; a tilalom megsértése esetében nem a rabszolga léphetett fel, hanem a hatóság (censor) lépett közbe büntetéssel.

Az uralkodó tan az I. alatti esetekben is a védettnek (naturalis, bíróilag nem érvényesíthető) „jogáról” szokott beszélni és e címen külön szokta választani a II. alatt említett „közjogoktól”. E felfogásban helyes mag van annyiban, hogy az I. alatti esetekben a parancs elsősorban valamely *magáncél* érdekében van kibocsátva, a II. alatti esetekben pedig a parancs célja elsősorban a *közérdek*. De noha az I. alatti esetekben a magánérdek *védelve* van: „jogáról” e magáncélnek ez esetekben szó nem lehet, mert hiányzik a „jognak” az a kritériuma, hogy a jogsértés szankciója a védett cél képviselőjének akaratára van bízva. Ahol – mint az I. alatti esetekben – a védőparancsot szankció nem biztosítja, alanyi jogról nem lehet szó. De nem lehet szó a védett magánérdek alanyi jogáról a II. alatti esetekben sem: mert noha e parancsszegésnek ez esetekben szankciója van, e szankció a hatóságnak kezébe van adva, nem pedig a magánérdek különképviselőjének akaratára van

bízva. Ezért nem szólhatunk pl. arról, hogy teszem a velencei st. Marco-tér galambjainak, kiket a városi rendelet közkölségen etetni rendel, alanyi joguk volna az etetésre: mert az egyes galamboknak nincs külön-külön kinevezett képviselőjük, ki az etetési parancs elhanyagolása esetén keresetet indíthatna, hanem a városi hatóság az, mely ebben, mint minden egyéb közérdeksértés esetében, hivatalból eljár. Ha eme II. alatti esetekben alanyi „jogról” akarunk beszélni: legföljebb a „közület” (az állam, a város stb.) „közjogi” alanyi jogáról szólhatunk. De a közjogi alanyi jogoknak különben is vitás fogalma a magánjogi dogmatika körén kívül fekszik. Visszatérve az I. alatti esetekre: igaz, hogy az obligatio naturalissal sok tekintetben úgy bánunk, mintha valóságos követeléssel (alanyi joggal) volna dolgunk. Így pl. az, akinek naturális követelése van, e követelésről lemondhat, egyezkedhetik, vele szemben beszámításnak, fizetésnek, biztosításnak, kezességnek lehet helye stb. De az alanyi jog említett főkritériuma mégis hiányzik és ezért az obligatio naturalis nézetem szerint a tárgyi védettség, nem pedig az alanyi jog csoportjába tartozik.

II. Az alanyi jog

I. A helyzet, melyet alanyi „jognak” nevezünk, abban áll, hogy: a jogosított érdekében valakihez (a kötelezethez) parancs vagy tilalom van intézve, egyúttal az esetre, ha a kötelezett e parancsnak vagy tilalomnak eleget nem tenne, a jogosítottnak bizonyos hatalmasság vagy szabadosság van megadva oly célból, hogy a sértett parancs vagy tilalom célját saját akaratával megvalósíthassa.

E meghatározásból látható, hogy az alanyi jog *összetett* helyzet, mely jelesül két helyzetnek együttes fennforgásából áll elő. Akinek ugyanis alanyi joga van, az 1. már jelenleg *tárgyilag védve* van egy javára szóló parancs vagy tilalom által, de ezenfelül 2. már jelenleg *várománya* is van arra, hogy a parancs vagy tilalom megszegése esetére *hatalmasságot* vagy *szabadosságot* fog nyerni a jogsértés helyreütése céljából. Ez utóbbi körülmény által a parancs vagy tilalom megsértésének megtorlása a jogosított kezébe van adva: a *védettség* ez önmegtorlásra való *várománnyal együtt* teszi a jogosítottnak azt a helyzetét, melyet az ő „alanyi jogának” mondunk. Példák: 1. Akinek tulajdonjoga van, annak javára fennáll *a)* a mindenkire intézett tilalom, hogy senki a tulajdonos dolgához ne nyúljon; de ezenfelül *b)* meg van adva számára a kilátás (váromány) arra, hogy ha valaki e tilalmat megszegné: a tulajdonosnak kellő alakban kijelentett kívánságára (perbeli kérelmére) a bírónak a sértőt a sérelme jóvátételére fog kelleni marasztalni. A bíró közbenjárási kötelessége itt a tulajdonos akaratától függ: a sértett tulajdonosnak *hatalmassága* van a bírót kötelező parancsok életbehívására.

2. Akinek birtokjoga van, annak javára *a)* fennáll az a mindenkire szóló tilalom, hogy a birtokost a birtokban ne zavarja; ezenfelül pedig *b)* a birtokosnak már a jelenben meg van adva a váromány arra, hogy az esetre, ha valaki ama tilalmat megszegné, a birtokosnak *hatalmassága* lesz arra, hogy a sértőt a bíró által elégtételadásra marasztaltassa; ezenfelül pedig a birtokosnak *szabadossága* lesz arra, hogy a birtokzavarót saját erejével kiűzze a birtokból (önvédelem).

3. Akinek követelése van, annak javára *a)* fennáll az adóshoz intézett teljesítési parancs; de ezenfelül *b)* meg van adva a hitelezőnek az a várománya, hogy az

esetre, ha az adós a maga kötelezettségének eleget nem tette, a hitelező a bírótól marasztalást és végrehajtást fog követelhetni (hatalmasság); esetleg: hogy az esetre, ha az adósnak magának is valami követelése volna ő vele szemben: e követelést a hitelező kompenzáció útján fogja megszüntethetni (hatalmasság) vagy retenció útján fogja teljesítését megtagadhatni (szabadosság).

II. Az alanyi jognak imént adott meghatározása távol van a közelismeréstől. Dogmatikusok és jogbölcsesek a mai napig vitatkoznak az alanyi jog fogalom meghatározása felett. Ha eltekintünk azoktól a definícióktól, amelyek inkább bölcseleti frázisoknak, mint definícióknak mondhatók és melyek ezért tárgyi vitára sem alkalmasak (pl. sok más helyett Kieruff definíciója: „az alanyi jog az állami és az egyes akaratnak konkrét egysége”); és ha eltekintünk azoktól a különbségektől, melyek az egyes írók közt inkább a formulázás, mint a gondolat különbözőségére vezethetők vissza: különösen két irány az, amellyel az alanyi jog irodalmában találkozunk. Legelterjedtebb az a meghatározás, hogy az alanyi jog a jogosítottnak „hatalma”, „akarathatalma”, „szabadása”, „akaratszabadsága”, „akaraturalma” (Így Windscheid iskolája.) A másik felfogás szerint: az alanyi jog a jogosítottnak „a tárgyi jog által védett érdeke” (így Jhering). Mindkét meghatározásban igaz hamissal elegy. Jelesül:

1. A Windscheid meghatározásából annyi az igaz, hogy az, kinek valami joga van, előnyös helyzetben van azzal szemben, akinek ez a joga nincs; annyiban ő emennél erősebb, hatalmasabb, ennyiben minden jog bizonyos „hatalmat” ad. De ily értelemben a „hatalom” a jognak inkább csak hozzátétőleges jellemzése, nem fogalom meghatározása. Ily értelemben mindenre, ami nekem előnyös, azt lehet mondani, hogy az nekem „hatalmam”: az egészség is hatalom, az ifjúság is hatalom, a szellem, a szépség is hatalom, a fegyver is hatalom. A feladat, mely a fogalom meghatározására vár, épen az, hogy meghatározza, *miben áll* az a hatalom, melyet az alanyi jog a jogosultnak ad. És itt kezdődik a Windscheid tételének a hamissága. Windscheid azt feleli: a hatalom, melyet az alanyi jog ad, abban áll, hogy a jogosítottnak „*akarni szabad*” olyat, amit a jogosulatlanak akarnia nem szabad („*Wollen dürfen*”). Ámde *akarni* mindenkinek mindent szabad - a jog senkinek sem tiltja, hogy *bensőleg* bármit is ne *akarjon*: még a gyilkosság akarása is, amíg pusztán benső akarat marad és megvalósításához nem fogunk, erkölcsileg bűnös szándék ugyan, de a jog nem tiltja. Ezért mások (pl. Binding) a Windscheid formuláját már oda javítják ki, hogy a jog *cselekvési szabadság*: a jogosultnak *cselekedni* szabad olyat, amit a jogosulatlanak nem szabad cselekednie; pl. a tulajdonosnak a maga dolgával szabad tetszése szerint elbánni, akinek úti szolgálma van, annak a szomszéd ingatlanon át szabad járnia, a szülőnek szabad gyermekét belátása szerint neveltetni stb. Ámde a cselekvési szabadság nem jár minden joggal és ezért nem is tartozhatik fogalmához. Akinek pl. ú. n. negatív szolgálmi joga van (pl. *servitus altius non tollendi*, *ne luminibus officatur* stb.): annak e jogánál fogva *semmit sem szabad* cselekednie. Hasonlóan az abban hagyásra irányuló kötelek esetében: ha szerződöm az iránt, hogy szerződő társam bizonyos ideig versenyüzletet ne folytasson, vagy hogy a gyáros a nekem eladott árukhoz hasonlókat más versenyüzletnek a városban el ne adjon, vagy ha kartell-szerződésben kikötöm, hogy versenytársaim áruikat egy bizonyos áron alul el ne adják, vagy ha a

háziúrral kikötöm, hogy bizonyos lakókat a házába be ne fogadjon stb.: nekem követelési jogom lesz szerződő felemmel szemben, de e jognál fogva semmit sem szabad „cselekednem” olyat, amit e jog nélkül cselekednem tiltva volna. Sőt a pozitív kötelek esetében is: ha *A* nekem 100 koronával tartozik: mit szabad e jognál fogva „cselekednem”? Amíg a követelés le nem járt: semmit, pedig követelési jogom már a lejárát előtt is fennáll. És lejárát után is: mit szabad „cselekednem”? Követelni? Perelni? Mint pusztán cselekmény, ez annak sincs megtiltva, akinek követelési joga nincsen. És különben is: követelésre, perelésre csak akkor kerül a sor, ha az adós az önkéntes teljesítés abbahagyása által jogomat *megsértette*. Már pedig miféle magában való ellentmondás az olyan jog, amely csak akkor *keletkezik*, mikor már meg van *sértve*! Végül: még ha az akaratszabadság vagy cselekvési szabadság csakugyan vele is járna minden joggal: miben állna azoknak a joguk, kik, mint pl. a csecsemő, vagy az örült vagy az ú. n. jogi személyek, akarni vagy cselekedni *nem tudnak*? Mi értelme volna egy olyan akarás vagy cselekvés megengedésének a jog részéről, amellyel a jogosított fizikai képtelenségénél fogva abszolúte nem élhet? „Cselekvési szabadságot” adni egy 8 napos gyermeknek esztelen dolog volna; ha jogot adunk mégis a 8 napos gyermeknek, az örültnek is: kell hogy más rejljék a jogban, mint a „cselekvési szabadság”.

2. Ez utóbbi megfontoláson indult *Jhering*. Szerinte a jog nem, a jogosult akarat vagy cselekvési szabadságának, hanem *érdekének* a védelme. Akarati vagy cselekvési szabadságáról a gyermeknek, az örültnek nem lehet szó, mert a gyermek, az örült sem nem akarhat, sem nem cselekedhetik; de *érdekük* van nekik is és ez érdekvédelem az alanyi jog. *Jhering* meghatározása nagy haladás a Windscheidével szemben. De az „érdekvédelem” bő köpenyeg. Minden jogparancs és tilalom valamely érdek kielégítését célozza, minden jogtétel érdekvédelem. A kérdés az: az érdekvédelem *melyik* esete az, amelyet a többiektől megkülönböztetve, alanyi jognak mondunk? És azután: az érdekvédelem a jognak *célja*, holott mi a jognak *tartalmát* keressük, vagyis kérdezzük: *mi az*, amit a jog nekünk az érdekvédelem céljából ad? A *Jhering* meghatározása olyan, mintha valaki a puskát úgy definiálná, hogy a „biztonság védelme” - a puska *mibenlétét* ebből meg nem ismerőék.

3. Ha azt, ami a fent cáfolt két meghatározásban helyes, kombináljuk, mint többen ajánlották és azt mondtuk: „jog valamely érdek védelmére adott hatalom” (így Regelsberger Pand. 76. 1.): olyat mondtunk, ami nem hamis ugyan, de annyira általános, hogy fogalom meghatározásnak még mindig nem használható. És ehhez hasonló általánosságokban mozognak más ismeretes definíciók is. Így pl. Dernburg szerint az alanyi jog „az egyesnek az élet javakban való részesedése” stb. Okát annak, hogy mind e meghatározások ily általánosságokban rekednek, abban találom, hogy szerzőik oly meghatározást kerestek, mely a fent körülírt *összes* jogi helyzetekre egyaránt illett. Vagyis, hogy jogvédelem, hatalmasság, szabadosság, váromány között nem tettek különbséget. Különösen jogot, hatalmasságot és szabadosságot szokás a közös „jog” fogalmába fojtani, már pedig ha ennyire különböző jelenségeket közös definícióba akarunk foglalni, csakugyan nem marad más hátra, mint hogy színtelen általánossággal beérjük. Már most igaz, hogy jog, hatalmasság és szabadosság többnyire együtt fordulnak elő az életben. Így pl. annak,

akinek joga van, többnyire megvan egyúttal a hatalmassága, is, hogy a jogról rendelkezék („rendelkezési szabadság”, „rendelkezési jog”), megvan továbbá az szabadossága, hogy neki tenni, vagy abba hagynia szabad olyasmit, mit neki különben nem szabadna. De ez nem mindig van így. Mert lehet, hogy valakinek joga van anélkül, hogy róla rendelkezhetnék, pl. a gyermeknek joga van ugyan, de a róla való rendelkezés nem őt, hanem gyámját illeti; és hogy a jog nem jár mindig valami cselekvési szabadsággal (szabadossággal) fennebb megpéldáztuk. Az alanyi jog helyes felismerésének első feltétele, hogy azt a többi jogi helyzetektől tudjuk különböztetni. Ezért a következőkben a jog e társfogalmait még tüzetesebb elemzés alá fogjuk.

III. A hatalmasság

A hatalmasság helyzete abban áll, hogy: a jog rendel, hogy valakinek (a hatalmasnak) bizonyos magatartása esetére bizonyos joghatás álljon elő, azaz: egy védettség, alanyi jog, hatalmasság, szabadosság, várományosság létrejön, változék vagy megszűnjék. A jogrend e jogi hatás beállítását a hatalmas bizonyos magatartásától *teszi függővé*, más szóval: a hatalmas akaratára bízva, neki kezébe adja, hogy a jogi hatást előidézze, vagy elő ne idézze.

[A] 1. A jog rendel, hogy ha valaki bizonyos *jogügyleti kijelentést tesz*: e kijelentésnek megfelelő bizonyos hatások, beálljanak. A jogügyleti képesség tehát: hatalmasság.

2. A jog rendel, hogy ha bizonyos (törvényhozásra vagy autonóm szabályalkotásra hivatott) személyek bizonyos szabályt kijelentenek: ez jogszabály legyen, azaz minden e szabályban érdekeltre nézve váromány nyílják. A jogalkotó képesség tehát hatalmasság.

3. A jog rendel, hogy amit a bíró az ítéletben (vagy más hatóság a maga határozatában) kijelent: konkrét jogtétel legyen. A határozathozatali képesség tehát: hatalmasság.

4. A jog rendel, hogy ha a fél bizonyos előfeltételek mellett bizonyos kérelmet intéz a bíróhoz (vagy más hatósághoz): a bíró (a hatóság) köteles legyen e kérelem tárgyában határozni. Az ú. n. jus postulandi tehát: hatalmasság.

[B] A jog rendel, hogy ha valaki anélkül is, hogy valamely joghatás iránti akaratát jelentené ki (mint az A) alatti esetekben), valamely más *célú magatartást* végez: e magatartás kapcsán bizonyos joghatás álljon elő. E magatartás lehet:

1. *Megengedett magatartás*: Így pl. az occupatio, a specificatio, valamely költői mű kiadása cselekményeihez bizonyos joghatások járulnak, tekintet nélkül arra, hogy a cselekvő ezeket akarta-e vagy sem.

2. *Tilos magatartás*: Pl. a bűncselekmények és magánjogi vétségek. Amennyiben mindenkinek szabad akaratától függ, hogy e cselekményeket végbe akarja-e vinni és ezáltal a hozzájuk kötött joghatásokat létrehozni: az e cselekményekre való képesség (a vétségi képesség): hatalmasság. A vétségi hatalmasságra furcsa ugyan mondani, hogy az a vétkezni szándékozó *javára* adott helyzet. De minthogy az ő akaratától függ, végbe akarja-e vinni a vétségi cselekményt vagy sem, vagyis ami ugyanaz: elő akarja-e hívni a vétség joghatásait vagy sem? Ő mégis *úr* egy bi-

zonyos joghatás felett, ő a helyzet „ura” és ennyiben (formailag) e hatalmasság mégis az ő javára adott helyzet. Hiszen a jogügyleti hatalmasság (ú. n. jogügyleti képesség) is sokszor a hatalmas *kárára* szólhat: pl. a joglemondásra való képesség többnyire csak a lemondó *kárára* gyakorolható. De sőt kárt jelenthet gyakran in concreto valamely *jogszerző* hatalom gyakorlása is (pl. ha egy túlterhelt örökséget elfogadok). *Formailag* azonban *minden* hatalmasság az én joguralmi köröm kibővítése: ennyiben tehát a vétségi képesség is a „hatalmasságok” körébe tartozik.

Látni való a fenti példákból, hogy a hatalmasság ép úgy, mint a többi jogi helyzetek is, nemcsak a magánjog, hanem a jog egész területére (közjogra is) kiterjedő fogalom; a törvényhozásra, a hatósági határozathozatalra, a perbeli postulatióra, a bűncselekmény elkövetésére való képességek: közjogi hatalmasságok, mert közjogi parancsokat hívnak életbe. A következőkben csak a magánjogi hatalmasságokkal foglalkozunk bővebben.

A magánjogi hatalmasságok vagy *általánosak*, melyek szabály szerint *mindenkit* illetnek: pl. jogügyleteket mindenki végezhet, occupatiót, specifikatiót mindenki vihet végbe; vagy *különlegesek*, melyek csak azt az embert illetik, akiben bizonyos *különös* előfeltételek megvalósultak: így pl. az örökség elfogadására csak az képes, akire az reá nyílt; az ajánlatot csak az fogadhatja el, akinek irányában tétetett; egy *bizonyos tartalmú* ítélet hozatalát csak az követelheti, akinek bizonyos joga megsértetett stb.

Ha a hatalmas azt a magatartást, amelyhez ez a joghatás fűzve van, *végbeviszi*: azt mondjuk, hogy a maga hatalmát *gyakorolja*. Hatalmát gyakorolja tehát az, aki jogügyletet köt, az occupatio, irodalmi mű közlése stb. cselekményeit végbeviszi, a bűncselekményt elköveti stb.

A joghatás, mely a hatalom gyakorlása által létrejön, annyiféle lehet, ahányféle joghatás képzelhető: tehát bármely jogi helyzet keletkezése, változása, megszűnése. Példák: 1. Ha valaki oly ügyletet köt, mely által tiszta obligatio naturalis származik (azaz olyat, mely sem kereset, sem kifogás útján nem érvényesíthető): javára beáll ugyan az a parancs, hogy a másik fél teljesítsen, de e teljesítés kikényszerítésére neki jogi hatalma nincs, részére tehát nem alanyi jog, hanem csak *tárgyi védettség* helyzete származik.

2. A konstitutív bírói ítélet által egy alanyi jog keletkezik, változik vagy megszűnik.

3. Valaki meghatalmazást állít ki valaki részére vagy ily meghatalmazást visszavon: ezáltal a képviselő részén hatalmasság keletkezik vagy megszűnik.

4. Valaki végrendeletében substitutust rendel: ezáltal váromány keletkezik.

A hatalom gyakorlásától meg kell különböztetnünk oly cselekményeket, melyekhez nem mint cselekményekhez fűzi a jogrend a joghatást, hanem melyek csak okozói egy bizonyos ténybeli állapotnak, amely *állapothoz* fűzi a jogrend a joghatást, tekintet nélkül arra, hogy ez az állapot cselekmény által vagy más úton módon (pl. véletlen esemény által) hivatott-e életbe? Példák: Ha egy dolgot több részre osztok, a tulajdonjog is több tulajdonjoggá oszlik (jogváltozás); ha a dolgot elpusztítom, a rajta fennállott tulajdonjog is megszűnik. De a tulajdonjog változása vagy megszűnése itt nem az én *cselekményemnek* közvetlen következménye, hanem következménye annak a *ténynek*, hogy a dolog *részekre oszlott* vagy *meg-*

szűnt; e hatás előállt volna akkor is, ha nem az én *cselekményem*, hanem valamely természeti *esemény*, pl. villámcsapás hasította volna részekre vagy pusztította volna el a dolgot. Más példa: bizonyos jogaim megszűnnek, ha meghalok: megszűnnek tehát akkor is, ha a halálot az okozza, hogy főbe lövöm magam; de a joghatás itt ismét nem a *cselekményhez*, hanem egy (akár cselekményem okából, akár más okból előállott) *állapothoz* van fűzve. Az ily cselekményekre való képesség tehát *nem* hatalmasság, elkövetésük *nem* hatalom gyakorlása.

Viszony hatalmasság és alanyi jog közt. A jog és a hatalmasság helyzetei oly elütők egymástól, hogy szinte feltűnő, hogy az uralkodó dogmatika (pl. Windscheid 37. §.) többnyire még mindig „jognak” nevezi mind a kettőt. Akinek joga van, annak javára máris fennáll egy parancs vagy tilalom – akinek hatalmassága van, annak javára ily norma még fenn nem áll. A jog a jogosult javára áll fenn – a hatalmasság nem szükségkép a hatalmas javára szól, pl. a vétségre való hatalmasság gyakorlása folytán a hatalmas *terhére* állanak elő jogparancsok; a meghatalmazó ügyletei által előálló joghatások a meghatalmazónak sem javára, sem terhére, hanem egy harmadik személynek, – a meghatalmazottnak – javára és terhére szólnak. A jog *sérthető* azáltal, hogy a kötelezett fél a maga kötelességének eleget nem tesz – a hatalmasság meg nem sérthető, mert senki meg nem gátolhatja, hogy a hatalmasság gyakorlása esetében annak joghatásai elő ne álljanak.

Oka annak, hogy miért zavarják sokan össze a jogot a, hatalmassággal, abban van, hogy a joggal egy bizonyos hatalmasság *szükségképen*, egy másik legalább *rendszerint* vele jár. Szükségképen vele jár minden joggal az a hatalmasság, hogy a jog megsértése esetére a sértett a bíró bizonyos ítéletét hívhatja elő. Rendszerint vele jár továbbá az alanyi joggal a róla való *rendelkezőképesség* is, vagyis az a hatalmasság, hogy a jogot bizonyos ügyletek által megváltoztassuk vagy megszüntessük. Így pl. a tulajdonos a maga tulajdonjogát részben vagy egészben másra ruházhatja, tárgyilag korlátozhatja, megszüntetheti. De ez a rendelkező hatalom 1. nem jár vele minden joggal, 2. nem szükségképen a jogosultat illeti; e két oknál fogva pedig a rendelkező hatalom *nem része* az alanyi jog helyzetének. Jelesül:

1. A rendelkező hatalom *nem szükségképen* jár vele az alanyi joggal. Vannak ugyanis jogok, amelyekről rendelkezni vagy egyáltalán nem, vagy csak igen szűk keretben lehet. Pl. a férj a férji jogáról, az atya az apai jogáról sem le nem mondhat, sem azt másra át nem ruházhatja, sem tartalmilag meg nem változtathatja; a hasznélvező a maga jogát át nem ruházhatja stb.

2. Lehet, hogy valakinek joga van rendelkező hatalom nélkül, másnak meg rendelkező hatalma van jog nélkül. A csecsemőnek pl. vagyongjai vannak, de nem rendelkezhetik róluk, viszont e jogokról az ő gyámja rendelkezhetik anélkül, hogy e jogokban bármi része volna.

3. Sőt a jogalany fogalmának tüzetesebb elemzése azt mutatja, hogy a jogról való rendelkező hatalom szorosán véve *mindig* más valakit illet, mint maga a jog: jogosult mindig valamely *cél*, a rendelkező hatalom pedig mindig valamely *embert*; t. i. az ú. n. *célképviselőt* illeti.¹

¹ L. Szerző: A jogi személy magyarázata 25–33. II.

IV. A szabadosság

A szabadosság helyzete nemleges valami: valakinek az a helyzete, hogy neki bizonyos magatartás *nincs* megtiltva, vagyis (mert ez ugyanazt jelenti) neki *meg van engedve*. Pl. uratlan dologhoz nyúlni tiltva nincs, vagyis: mindenkinek szabadossága van. az uratlan dologgal tetszése szerint elbánni.

Azt a szabadosságot, mely mindenkit mindenkor megillet, többnyire figyelemre sem méltatjuk: nem érezzük, mint a levegőt, melyet mindenki mindenkor szíhat. Érezhetőbbé válik az a szabadosság, mely egy előbb fennállott parancs vagy tilalom *megszűnéséből* előáll. Midőn egy jog *megszűnik*, az addig terhelt fél részén szabadosság áll elő. Ha egy abszolút jog (pl. tulajdon, szolgálat stb.) szűnik meg, az ezáltal előálló szabadosság is abszolút: ami eddig *mindenkinek* tiltva volt, ezentúl *mindenkinek* szabad. Ha egy relatív jog (pl. követelési jog, házastársi jog stb.) megszűnik, az ezáltal előálló szabadosság is relatív: eddig *A* érdekében *B*-nek valami magatartás meg volt hagyva, amire ezentúl nem köteles. Másfelől: ha valaki egy abszolút jogot *szerez*, ezzel ő szabadosságot is szerez az illető jog tárgyával bizonyos irányban elbánni, míg mások, kikre nézve eddig ily szabadosság fennállott, azt elveszítik.

Az uralkodó tan azt tanítja, hogy minden *jog* szerzésével szükségkép valami szabadosságot is nyerünk; az alanyi jog szerinte „cselekvési szabadság”. Az alanyi jogról szóló fejezetben (II.) meggyőződünk e fogalomhatározás helytelenségéről; láttuk, hogy számos alanyi jog van, amelynek esetében a jogosítottnak semmi olyant nem szabad tennie, amit e jog nélkül ne tehetne. Másfelől: lehet, hogy valakinek joga nincs, mégis van szabadossága. Pl. mindenkinek „szabad” az uratlan dolgot birtokba vennie – de e szabadosság nem „jog”. A római rabszolgának semmi joga nincs, ő jogképtelen; de neki is ép úgy „szabad” mozogni, enni, aludni stb. mint a jogképes embernek, kinek e szabadossága a „személyiségi jog” apparátusával biztosítva van. E szabad életnyilvánítás neki valóságos jogi „szabadossága”, vagyis a jogrend ezt neki *megengedi* (meg nem tiltja), noha egyébként a jog tilalmi a rabszolgának is szólnak: a római rabszolga ugyanis, bár nem jogalany, de *kötelességi* alany (pl. kötelmet vállalhat, deliktumot elkövethet). Ebben van a különbség a rabszolga és az állat közt, mely szintén él és mozog: az állathoz a jognak egyáltalában nincs parancsszava, az állatnak tehát „szabadossága” sem lehet. Vannak ugyan jogok, amelyekkel valamely szabadosság van összekötve: főpélda a tulajdon és a dologi részhasználati jogok (más példa: a dolog bérlet, úgy a commodatarius joga) – de minden jogban ily szabadosság nincs és ezért a szabadosság az alanyi jog szükségszerű tartalmához nem tartozik.

De amint szabadosság és *jog* nem jár szükségkép együtt, úgy nem jár együtt szabadosság és *hatalmasság* sem. Lehet, hogy a kettő találkozik: pl. a meghatalmazottnak addig, míg megbízása körén belül tartja magát: *lehet* is, *szabad* is meghatalmazója nevében ügyletet kötni. De lehet, hogy *megbízása* szűkebb körre szól, mint *meghatalmazása*. Pl. a cégvezető, kinek a főnök megtiltotta, hogy az ő megkérdezése nélkül váltókat írjon alá: *képes* ugyan a főnököt ennek tudta nélkül is váltóilag kötelezni, de ezt tennie nem *szabad*. Hasonló az eset, valahányszor törvény csak *lex imperfecta* erejével tiltja valamely jogügylet megkötését: a jogügyletet *lehet* ugyan megkötni, de nem *szabad*, a hatalmasság megvan, a szabadosság

nincs. Megfordítva: midőn a törvény egy ügylet érvényességét bizonyos előfeltételekhez köti: ez utóbbiak híján az ügyletet többnyire kötni *szabad* ugyan, de a célzott ügyleti hatást előkelteni nem *lehet*. Pl. a kiskorú embernek *szabad* ugyan váltót aláírnia, vagy végrendelkezni tanúk nélkül *szabad* ugyan: de az ilyen cselekménynek jogi *hatása* nincs – a szabadosság megvan, a hatalmasság nincs.

V. A várományosság

A várományosság helyzete abban áll, hogy az eddig letárgyalt jogi helyzetek valamely tényállása *részben* megvalósult és ezáltal – az esetre, ha a tényállás még hiányzó részei is megvalósulnak – kilátás nyílt az illető jogi helyzet előállítására. Aszerint, amint az így kilátásba jutott jogi helyzet védettség, jogosultság, hatalmasság vagy szabadosság: a váromány is négyféle lehet ú. m. a védettség, a jogosultság, a hatalmasság, a szabadosság várománya.

A várományos helyzete gyengébb, mint az előbbieken tárgyalt helyzetek: a jogparancsok világában javára még változás nem történt (parancs az ő javára még sem nem keletkezett, sem meg nem szűnt), sem ily változást a várományos önhatalma által még létre nem hozhat. De a várományosnak mégis többje van, mint annak, akinek még várománya sincsen: valamely javára szóló joghelyzet *fejlődő félben* van; minél több tényelem valósult már meg a fejlődő joghelyzet tényállásából és minél nagyobb a valószínűsége annak, hogy a még hátralevő tényelemek is be fognak állani, annál értékesebb a várományos helyzete és annál inkább számol vele a jogi rendezés, azaz: a jogrend bizonyos várományosságokkal bizonyos joghatásokat fűz össze. Jelesül:

1. Néha bizonyos várományosoknak megadja a jogot, hogy biztosítási intézkedéseket követeljenek aziránt, hogy a várt helyzet meg ne hiúsíttassék. Így pl. a hitbizományi várományos óvintézkedésekkel élhet, ha a hitbizomány jelen tulajdonosa a hitbizományi jószágot elhanyagolja. Hasonlóan a méhmagzat nevében, akinek még csak jövő eleven születésétől függő várománya van az elhunyt örökhagyó utáni örökségre, a jövő örökség biztosítása követelhető stb. A várományi helyzettel *összekötött* e biztosítási követelés azonban maga nem *része* a várományi helyzetnek. A várományosság nincsen *mindig* ily követelési joggal összekötve és ha össze is van vele kötve, e jog csak járuléka neki, de nem része.

2. Némely várományok átörökíthetők vagy élők között is elidegeníthetők. Így pl. az, aki egy dolog elbirtoklását elkezdte, az elbirtoklás várományát (*conditio usucapiendi*) örökösére is átszármatatja (*successio in usucapionem*). Hasonlóan pl. az, akinek ingatlanán fennálló szolgalmat egy idő óta tartó *non usus* által elévülni kezdett: az elévülés e várományát az ingatlan későbbi tulajdonosára is átszármatatja.

3. Bizonyos várományt a közfelfogás oly értékesnek tart, hogy a régi törvény alapján megszerzett ily várományok hatását akkor is elismeri, ha egy új törvény az ily várományok keletkezését a régitől eltérő tényálláshoz fűzné. Így pl. a jogképesség nem alanyi „jog” ugyan, hanem csak jövőben lehető jogszerzésekre való váromány; de oly értékes váromány, hogy pl. testületek vagy vagyontömegek, melyek a régi törvény szerint a jogképességet elnyerték, kétség esetében (ha az új

törvény mást nem rendel) meg fogják azt tartani akkor is, ha az új törvény a jogképeség elnyerését a régiektől eltérő követelményekhez fűzi.

4. A várományosság helyzete logikailag véve nem egyéb, mint a fent tárgyalt joghelyzeteknek bizonyos még hiányzó tényköörülmények beállításától függő *feltételezettsége*. Más szóval: nekem várományom van, annyit jelent, mint: nekem *feltételes* védettségem, jogom, hatalmasságom, szabadosságom van. De technikai értelemben *feltételes* jog, hatalmasság, szabadosság alatt mégis mást értünk, mint a jogi, hatalmassági, szabadossági váromány alatt. Feltételes jogról stb. csak akkor beszélünk, ha a jog stb. előállása valamely ügyletben feltételül tűzött jövő eseménytől függ; míg a várományos jog oly jövő körülményektől függ, miket nem a felek ügylete, hanem a tárgyi jog állít fel feltételül. E különbség mellett azonban a jog néha a várományossal egyes tekintetekben úgy bánik, mintha feltételes joga volna.

Eredmény

A fenti öt helyzet, amennyire látom, kimeríti a jogszabály minden képzelhető hatását. Másfelől a különbség az egyes helyzetek közt oly nagy és szembeszökő, hogy ha egyszer fel van ismerve, többé el nem hanyagolható. A sok zavar, félreértés és vita, melyet a dogmatikai alapkérdések körül tapasztalunk, jórészen e helyzetek összezavarására vezethető vissza. Azt hiszem, nemcsak a magánjog, de a jog minden ágának hasznára válnék, ha a fenti különbségeket mindig szem előtt tartanók.
